

NIE PO MYŚLI WŁADZY

STUDIA NAD CENZURĄ I ZAKRESEM WOLNOŚCI SŁOWA
NA ZIEMIACH POLSKICH OD WIEKU XIX DO CZASÓW WSPÓŁCZESNYCH
POD REDAKCJĄ D. DEGEN I M. ŻYNDY, TORUŃ 2012

Bernardeta Iwańska-Cieślik

CENZURA PREWENCYJNA NA PRZYKŁADZIE CZASOPISMA KATOLICKIEGO „ŁAD BOŻY” W 1949 ROKU

Prasa katolicka, ukazująca się we Włocławku po II wojnie światowej do początków 1953 r., była stale poddawana ocenie oddziałów Centralnego Biura Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk¹. Wśród periodyków, poza „Ateneum Kapłańskim” i „Kroniką Diecezji Włocławskiej”², wychodził również w tym mieście „Ład Boży”. Był przeznaczony dla rodzin katolickich, a wydawała go Kuria Diecezjalna we Włocławku. Pierwszy numer ukazał się 2 września 1945 roku³. Zapowiedziano, że tygodnik będzie miał na celu „propagowanie myśli katolickiej w życiu rodzinnym i społecznym, szerzenie zasad Królestwa Chrystusowego, nie zapominając o sprawach aktualnych i z życia naszego narodu i innych, wprowadzając dział spraw praktycznych z życia codziennego oraz dział poświęcony naszej dlatwie i młodzieży”⁴.

¹ K. Rulka, *Jak zniszczyć „zamaskowaną agresję kleru”? Działania władz komunistycznych zmierzające do likwidacji „Ładu Bożego”, „Studia Włocławskie”, t. 8, 2005, s. 370–388; J. Stefaniak, *Z dziejów publicystyki katolickiej we Włocławku w latach 1945–1953*, „Ateneum Kapłańskie”, t. 136, 2001, z. 3 (553), s. 527–531.*

² Zob. L. Belzyt, *Prasa codzienna i periodyczna we Włocławku w latach 1945–1950*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 6, 1988, s. 285–295; E. Kędra, *Prasa włocławska (1945–1975)*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie” 1979, seria B, s. 178.

³ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce: 1945–1989*, oprac. D. Wielgat, Lublin 1996, s. 46, poz. 165.

⁴ A. Borowski [właśc. S. Wyszynski], *Drodzy Czytelnicy!*, „Ład Boży” (dalej: ŁB) 1945, nr 1, s. 1.

Pierwszym, choć nieoficjalnym, redaktorem periodyku był ks. Stefan Wyszyński (1945–1946)⁵, jednakże na tym stanowisku wymieniano Adriana Turczynowicza (1945–1946, nr 27), a następnie ks. dr. Władysława Mirskiego (1946, nr 28–33), który pracował wspomagany przez Turczynowicza do 1948 roku. W następnym roku wprowadzono kolegium redakcyjne. Z kolei w latach 1950–1953 redaktorem naczelnym został ks. Stanisław Piotrowski, który już od września 1949 r. pomagał ks. W. Mirskiemu w kontaktach z autorami, a następnie czuwał nad poprawnością tekstów i adiustacją⁶. W latach 1951–1953 w skład redakcji wchodził jeszcze ks. Jan Paweł Grajnert oraz ks. Marian Chwilczyński – kanclerz Kurii⁷.

CHARAKTERYSTYKA „ŁADU BOŻEGO” ZA ROK 1949

Głównym tematem niniejszego artykułu są ingerencje cenzorskie w teksty mające ukazać się na łamach omawianego tygodnika w 1949 roku. W celu przybliżenia tego czasopisma zostaną przedstawione pokrótce jego cechy formalne oraz zawartość treściowa. Według ówczesnych norm miało ono małe wymiary – A4 (20,5 × 29,5 cm), a jego częstotliwość w pierwszym okresie ukazywania się tytułu, czyli w latach 1945–1953, była tygodniowa. W 1949 roku zostały wydane jedynie 44 numery, zamiast 52 numerów, które powinny się ukazać w normalnym roku kalendarzowym. Z dużym prawdopodobieństwem można twierdzić, że zostało to spowodowane między innymi działalnością cenzury prewencyjnej władz komunistycznych: widocznie redakcja nie potrafiła skompletować materiałów do numerów mocno okrojonych przez cenzurę.

⁵ K. Rulka, *Ks. Stefan Wyszyński redaktor wszechstronny*, „Kronika Diecezji Włocławskiej”, t. 85, 2002, nr 7, s. 415–417.

⁶ K. Rulka, *Jak zniszczyć „zamaskowaną agresję kleru”? Działania władz komunistycznych zmierzające do likwidacji „Ładu Bożego”*, s. 384, przyp. 2; *Trzy lata za biurkiem* [wywiad z ks. Piotrowskim przeprowadził K. Dobrecki], *ŁB* 1985, nr 18, s. 5; W. Frątczak, *Kościelne czasopiśmiennictwo włocławskie*, Włocławek 1973 (rps w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, sygn. M 424).

⁷ J. Stefaniak, *Polityka władz państwowych PRL wobec prasy katolickiej w latach 1945–1953*, Lublin 1998, s. 222.

Objętość każdego numeru wynosiła 4 karty (8 stron), wyjątkowo – ze względu na cięcia cenzorskie – nr 29 (24.07–13.08.1949) ukazał się w objętości zmniejszonej o połowę. Również wyjątkiem od reguły był numer 16 (17–23.04.1949), który składał się z 6 kart (12 stron), ponieważ był numerem świątecznym (wielkanocnym). Nakład czasopisma początkowo wynosił 8 tys., a od 1946 roku wzrósł do przeciętnie 25 tys. egzemplarzy (połączone edycje wrocławska i płocka).

Tematyka czasopisma była głównie religijna. Miała na celu upowszechnianie myśli katolickiej poprzez publikowanie komentarzy do niedzielnej ewangelii, omówienia wybranych zagadnień liturgicznych oraz rozważania nad etyką katolicką. Uzupełniano ją sprawami praktycznymi, jak: porady dla kobiet i prowadzących gospodarstwa rolne. Poza tym w piśmie znalazły swoje miejsce aktualne informacje z życia Kościoła i diecezji wrocławskiej oraz bieżące doniesienia z kraju i ze świata.

Stałe rubryki tygodnika „Ład Boży” to: artykuły wstępne, a dalej *Ze świata katolickiego*; *Z wydawnictw*; *Z całego świata*; *Co słychać w innych diecezjach?*; *Odpowiedzi redakcji*; *Z życia naszej diecezji*; *Co słychać w Grudziądzu*; *Z Włocławka*. W co trzecim numerze tygodnika zamieszczano rubryki: *Dla kobiet i u kobiet*⁸, *Dla wsi i na wsi*⁹. Dodatkiem niesamoistnym był „Promyk Boży”¹⁰, który ukazywał się początkowo jako dwutygodnik, później jako dodatek w co trzecim numerze. Jego nakład wynosił jedynie 500 egzemplarzy i był czasopismem religijnym przeznaczonym dla dzieci. Ukazywał się w latach 1947–1953 i nie został wznowiony wraz z „Ładem Bożym” w 1982 roku¹¹. Średnia objętość numeru wynosiła 4 strony, w formacie A5.

⁸ ŁB 1949, nr 1, s. 5–6; nr 4, s. 5–6; nr 7, s. 5–6; nr 10, s. 5–6; nr 13, s. 5–6; nr 17, s. 5–6; nr 20, s. 5–6; nr 24, s. 5–6; nr 27, s. 5–6; nr 30, s. 5–6; nr 33, s. 5–6; nr 37, s. 5–6; nr 40, s. 5–6; nr 43, s. 5–6.

⁹ ŁB 1949, nr 2, s. 5–6; nr 5, s. 5–6; nr 8, s. 5–6; nr 11, s. 5–6; nr 14, s. 5–6; nr 18, s. 5–6; nr 21, s. 5–6; nr 25, s. 5–6; nr 28, s. 5–6; nr 31, s. 5–6; nr 34, s. 3–4; nr 41, s. 5–6; nr 44, s. 5–6.

¹⁰ „Promyk Boży” 1949, nr 1, s. 1–4 (przy nr. 3 ŁB, s. 5–6); nr 2, s. 1–4 (przy nr. 6, s. 5–6); nr 3 (przy nr. 9, s. 5–6); nr 4, s. 1–4 (przy nr. 12, s. 5–6); nr 5, s. 1–8 (przy nr. 16, s. 5–8); nr 6, s. 1–4 (przy nr. 19, s. 5–6); nr 7, s. 1–4 (przy nr. 23, s. 5–6); nr 8, s. 1–4 (przy nr. 26); nr 9, s. 1–2 (przy nr. 29); nr 9 [!], s. 1–4 (przy nr. 32); nr 10, s. 1–4 (przy nr. 36); nr 11, s. 1–4 (przy nr. 39); nr 12, s. 1–4 (przy nr. 42).

¹¹ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych*, s. 63, poz. 258.

Poszczególne numery składały się z dwóch całostronicowych artykułów na bieżące tematy związane z rokiem liturgicznym, ważnymi obchodami oraz istotnym tematem teologicznym lub społecznym. Z okazji mianowania biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim oraz Prymasem Polski na karcie tytułowej wydrukowano zdjęcie i gratulacje, na kolejnej stronie zamieszczono tekst Adriana Turczynowicza z biogramem Prymasa i wspomnieniem jego długoletnich kontaktów z Włocławkiem¹². Autorami artykułów wstępnych byli zazwyczaj: ks. dr Władysław Mirski, ks. Władysław Nachtman (kapłan z Wrocławia) oraz wspomniany A. Turczynowicz.

Na kartach środkowych zamieszczano artykuły okolicznościowe, przypominające o ważnych rocznicach, upamiętniające świętych lub komentujące bieżące wydarzenia w życiu Kościoła. W okresie świąt Wielkiej Nocy od numeru 14 do 16 (kwiecień 1949) publikowano artykuły związane z Drogą Krzyżową, obchodami Wielkiego Tygodnia, następnie opisywano historyczne ujęcie świętowania Zmartwychwstania Pańskiego¹³, dodatkowo przybliżano różne zwyczaje wielkanocne.

W rubryce *Z życia katolickiego* publikowano teksty dotyczące: pracy misyjnej w Japonii, opiece nad ubogimi, o budowie nowych kolegiów katolickich w Indiach czy wielkości datków na odbudowę kościołów we Francji¹⁴. Jednakże praktycznie w każdym miejscu czasopisma, poza strona tytułową, pojawiały się drobne informacje z życia różnych parafii i miejscowości¹⁵.

Ostatnią stroną tygodnika redakcja przeznaczała na krótkie wiadomości z całego świata, chociażby w numerze 12 zawarto doniesienia o marszałku Związku Radzieckiego Wasiliju Daniłowiczu Sokołowskim przebywającym w Bernie, Jamesie Forestalu, ministrze wojny w Stanach Zjednoczonych, o huraganie, który rozpętał się nad północną Europą w marcu 1949 roku. Zamieszczono również doniesienia z Norwegii, ZSRR, Chin i Ukrainy¹⁶.

¹² A. Turczynowicz, *Nowy Prymas Polski*, ŁB 1949, nr 4, s. 2.

¹³ *Święto Zmartwychwstania Pańskiego*, ŁB 1949, nr 16, s. 3.

¹⁴ *Z życia katolickiego*, ŁB 1949, nr 20, s. 8.

¹⁵ K.O., *Więści z Diecezji Chełmińskiej*, ŁB 1949, nr 16, s. 2.

¹⁶ ŁB 1949, nr 12, s. 8.

Strona zamykająca numer była również miejscem na informację o nowościach wydawniczych z tematyką religijną lub na teksty autorów związanych z diecezją wrocławską. Redakcja drukowała m.in. podziękowania i gratulacje, jak również odpowiedzi na listy czytelników, ich krótkie ogłoszenia związane z poszukiwaniem pracy i jej oferty, nie tylko z terenów diecezji wrocławskiej.

Z kolei w cyklicznych dodatkach publikowano teksty o określonej tematyce skierowane do konkretnych odbiorców: kobiet, rolników czy dzieci. Rubryka *Dla kobiet i u kobiet* zawierała listy papieskie skierowane do matek, opisy życia kobiet, które mogą służyć za przykład, jak chociażby Janiny Omańkowskiej, nauczającej języka polskiego w okresie zaborów¹⁷, powiastkę umoralniającą, porady praktyczne dotyczące leczenia domowymi sposobami, porady opiekuńczo-wychowawcze, ważne informacje praktyczne dla gospodyń, przepisy kulinarne.

W rubryce *Dla wsi i na wsi* każda osoba zajmująca się rolą mogła znaleźć porady na temat pielęgnacji zwierząt, prac prowadzonych na polach w określonych miesiącach roku. Przykładowe tematy poruszane w styczniu zamieszczone w numerze drugim: *O paszach, Co mamy robić w styczniu, W gospodarstwie powinna być apteczka, Przechowywanie lodu, Jak postępować z gnojówką zimą?, Popiół jako nawóz oraz Przysłowia na styczeń*¹⁸. Teksty w obu dodatkach zazwyczaj były anonimowe, chociaż wiadomo, że porady rolnicze zamieszczał Wawrzyniec Koźmiński oraz Z. Olszański – lekarz weterynarii.

Cyklicznym dodatkiem do „Ładu Bożego” był „Promyk Boży”, w którego skład wchodziły następujące stałe działy niesformalizowane nazwą: wierszyki dla dzieci, których autorami byli: Edward Kłoniecki oraz Ewa Drzewicka, prostym językiem wyjaśnione sprawy Kościoła katolickiego, umoralniająca bajka lub współczesna powiastka oraz „Myszka Szarusia” odpowiadająca na listy dzieci. Odpisywaniem na nie zajmowali się przeważnie Adrian Turczynowicz oraz ks. Stanisław Piotrowski.

¹⁷ *Cicha lecz wielka działaczka*, ŁB 1949, nr 1, s. 5.

¹⁸ ŁB 1949, nr 2, s. 5–6.

CENZURA PREWENCYJNA I OCENA CZASOPISMA W 1949 ROKU

Na temat trudności wydawniczych poszczególnych numerów tygodnika katolickiego, na które składały się: ingerencje cenzury w teksty modlitw, pieśni czy w Gorzkie Żale, utrudnienia wynikające z opieszałego oddawania ocen-zurowanych tekstów przez Grodzki bądź Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk, zamiana kolportażu poprzez parafie na Państwowe Przedsiębiorstwo Kolportażu „Ruch” oraz trudności z pozyskiwaniem papieru zostały już szczegółowo omówione w artykule Kazimierza Rulki *Jak zniszczyć „zamaskowaną agresję kleru”? Działania władz komunistycznych zmierzające do likwidacji „Ładu Bożego”*¹⁹.

Jednakże brakowało informacji na temat bezpośredniej ingerencji w treści artykułów ukazujących się na łamach omawianego tygodnika katolickiego. Źródłami do badań pierwszego okresu ukazywania w periodyku są fragmentaryczne dokumenty z lat 1945–1953, przechowywane w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, które w zdecydowanej mierze obejmują prace w redakcji od 1950, a były gromadzone przez ówczesnego redaktora naczelnego ks. Stanisława Piotrowskiego²⁰. Z kolei do omówienia ingerencji cenzorskich w teksty mające ukazać się na łamach „Ładu Bożego” posłużyły dokumenty przechowywane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, gdzie dostępne są sprawozdania z cenzury prewencyjnej za 1949 r. oraz wybranych numerów z 1951 i 1952 roku²¹. Załączono do nich konkretne teksty przeznaczone do czasopisma z zaznaczonymi kolorowym ołówkiem fragmentami do wykreślenia.

Oznakami nadchodzących zamian po uzyskaniu zgody na publikowanie czasopisma był fakt, że redakcja od 1948 roku była zobowiązana do wypełnienia karty ewidencyjnej i przedłożenia jej w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Bydgoszczy, a także informowania na bieżąco

¹⁹ Zob. przyp. 1.

²⁰ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: ADWł). Teczka „Ład Boży”. Dokumentacja ogólna (fragment) 1945–1981.

²¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Główny Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (dalej: GUKPPIW), sygn. 78c, 262 (6/26a), 239 (2/58).

wspomnianego urzędu o wszelkich przesunięciach, czy to na stanowisku redaktora naczelnego, czy w składzie kolegium redakcyjnego²².

Każdy numer był oddawany do włocławskiego oddziału Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Bydgoszczy na trzy tygodnie przed jego ukazaniem się. W roku 1949 kontrolą prewencyjną „Ładu Bożego” zajmował się Jan Szałek. W maju 1949 roku utworzono Grodzki Urząd Kontroli Prasy²³, z którego zaopiniowane artykuły były przewożone do Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Wydawnictw w Bydgoszczy (ul. Paderewskiego 10), gdzie oceny tygodnika dokonywały następujące osoby: Karolina Głąb, Alfons Gryczka, Helena Kierkowska, Irena Fijałkowska oraz nieznany z imienia Maternowski. Naczelnikiem wojewódzkiego urzędu był w tym czasie Aleksander Masieroicki.

Do każdego recenzowanego tekstu, nawet najmniejszego, był wypełniany oddzielny druk, składający się z następujących elementów: *Referent sprawy*, *Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej Nr....*, *Ocena Naczelnika W.U.K.P.*, dokładny opis cenzurowanego tekstu z podaniem autora, tytułu i numeru tygodnika, w którym zostanie opublikowany, oraz uzasadnienie referenta sprawy. *Ocena naczelnika W.U.K.P.* była umieszczona w prostokątnej ramce w prawym górnym rogu i zawierała jedynie zaznaczenie, czy *Ingerencja uzasadniona**: konieczna/korzystna lub *Ingerencja nieuzasadniona**: zbędna/niepożądana, uzupełniał to podpis naczelnika. Niekiedy naczelnik wyrażał swoją opinię na temat uzasadnienia ingerencji referenta sprawy, dodając ją pod komentarzem cenzora. Zazwyczaj swoje uwagi pisał niebieskim atramentem bądź niebieską lub czerwoną kredką.

W omawianym okresie doszło do 159 przypadków ingerencji prewencyjnej, w tym usunięto 71 artykułów, notek, doniesień oraz dokonano

²² ADWł, Teczka „Ład Boży”. Dokumentacja ogólna (fragment) 1945–1981, Pismo z Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk do redaktora naczelnego z dnia 29 października 1948 r.; *Główny Urząd Kontroli Prasy 1945–1949*, oprac. D. Nałęcz, Warszawa 1994, s. 15–16; W. Ciszewska, *Wydawnictwa toruńskie z lat 1945–1950 w opinii i ocenie cenzorów*, [w:] *Niewygodne dla władzy. Ograniczenie wolności słowa na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, red. D. Degen, J. Gzella, Toruń 2010, s. 307.

²³ *Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 9 maja 1949 r. w sprawie organizacji i właściwości Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk oraz urzędów podległych*, „Dziennik Ustaw” 1949, nr 32, poz. 241.

88 ingerencji w teksty, skreślając niewygodne dla władz komunistycznych fragmenty, a niekiedy pojedyncze wyrazy. Na podstawie dokumentacji wiadomo o ingerencji w 37 numerach, brakuje danych o pięciu numerach: 1, 6, 8, 11, 16. Średnia liczba wprowadzanych zmian w poszczególne numery „Ładu Bożego” w 1949 r. wynosiła cztery. Działania wrocławskiego oddziału Urzędu Kontroli Prasy zostały spotęgowane od numeru 26 (26.06–02.07.1949) do 39 (06–19.11.1949); wynikało to z zintensyfikowanych działań władz komunistycznych wobec instytucji kościelnych (szkół, Caritasu), a niekiedy specjalnie szukano w tekstach publikowanych na łamach „Ładu Bożego” wszelkich reakcji na bieżące wydarzenia w kraju. Aż 14 ingerencji odnotowano w 29 numerze (24.07–13.08.1949), którego wydanie zbiegło się w czasie z ogłoszeniem dekretu Świętego Oficjum (1 lipca 1949 r.)²⁴ o ekskomunice nałożonej na wiernych, którzy wstępują do partii komunistycznej bądź z nią współpracują. Duży wpływ na liczbę ingerencji cenzorskich miało także powołanie Komisji Mieszanej (pierwsze posiedzenie 1 sierpnia 1949 r.)²⁵, której celem było doprowadzenie do porozumienia na linii państwo–Kościół oraz wydanie *Dekretu Rady Ministrów o ochronie wolności sumienia i wyznania*²⁶.

Wśród ocen czasopisma „Ład Boży” dokonanych przez pracowników Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy za rok 1949 widoczna była wzmożona czujność na ewentualną reakcję kolegium redakcyjnego spowodowaną posunięciami Rządu, i tak w podsumowaniu do numeru 13 (27.03–02.04) cenzor zamieścił następującą opinię: „Reasumując należy podkreślić, że linia wytyczona niewiele odbiega od poprzednich. W związku z oświadczeniem Rządu w sprawie uregulowania stosunków z kościołem zachodzi pytanie czy linia ta ulegnie zmianie i w jakim stopniu?”²⁷ Podobne sformułowanie odnajdujemy w zakończeniu oceny 16 numeru: „Reasumując – należy stwierdzić, że

²⁴ P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 1: *Lata 1945–1959*, Poznań 1994, s. 163.

²⁵ Tamże, s. 159.

²⁶ *Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania*, „Dziennik Ustaw” 1949, nr 45, poz. 334.

²⁷ AAN, GUKPPIW, Oceny czasopism i dzienników w 1949 r., sygn. 122/9/19 b, Ocena „Ładu Bożego” nr 13, Martynowicz, Bydgoszcz 23 III 1949.

w obecnym (16) numerze Ładu Bożego nie można się doszukać oddźwięku, jaki powinno wywołać oświadczenie Rządu, w sprawie unormowania stosunków między Państwem a Kościołem. Milczenie w tej sprawie świadczy o zamaskowanej agresywności Kleru Katolickiego”²⁸.

Od początku 1949 roku szczególną uwagę poświęcono treściom publikowanym na łamach „Ładu Bożego”, zwłaszcza oczekiwano na artykuły wynikające z niedawnej śmierci prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda (22 października 1948 r.) oraz nominacji na stanowisko arcybiskupa gnieźnieńsko-warszawskiego ówczesnego ordynariusza lubelskiego Stefana Wyszyńskiego (16 listopada 1948), który był uważany za „stronnika Hlonda” i „wroga Polski Ludowej”²⁹. Duży wpływ na skupienie uwagi wokół „Ładu Bożego” miał również bezpośredni kontakt kard. Wyszyńskiego z redakcją czasopisma. W ocenie pracownika Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy numeru 4 (23–29.01.1949) czytamy następujące spostrzeżenia:

W związku z mianowaniem ks. Stefana Wyszyńskiego arcybiskupem gnieźnieńskim i warszawskim, a tym samym prymasem Polski „Ład Boży” dał na czołowej stronie podobiznę prymasa, a na drugiej stronie artykuł Turczynowicza, pt. „Nowy Prymas Polski”. Do tego momentu „Ład Boży”, będąc na usługach kleru, stanowił oazę dla szkodliwej polityki klerykalno-kapitalistycznej, zręcznie zamaskowanej frazesami ideologii chrześcijańskiej. Po śmierci Hlonda „Ład Boży” zawisł w oczekiwaniu na nowy kierunek polityczny. Pomimo uczynionych ze względów taktycznych ingerencji wyczuwa się, że polityka nowego Prymasa zmieni oblicze „Ładu Bożego”³⁰.

Przechodząc do bezpośrednich ingerencji w teksty publikowane na łamach tygodnika dla rodzin katolickich, należy wymienić kilka obszarów szczególnie interesujących pracowników miejscowego Grodzkiego Urzędu Kontroli Prasy. Na pierwszym miejscu należy wymienić podejmowaną przez redakcję problematykę społeczno-polityczną, w tym bieżącą sytuację w kraju

²⁸ AAN, GUKPPIW, Oceny czasopism i dzienników w 1949 r., sygn. 122/9/19 b, Ocena „Ładu Bożego” nr 16, Kierkowska Helena, Bydgoszcz 12 IV 1949.

²⁹ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945–1989)*, Kraków 2003, s. 36–37.

³⁰ AAN, GUKPPIW, Oceny czasopism i dzienników w 1949 r., sygn. 122/9/19 b. Ocena „Ładu Bożego” nr 16, Kierkowska Helena, Bydgoszcz 19 I 1949.

oraz informowanie o szerzeniu się wiary katolickiej. Następnie dużą uwagę skupiano na doniesieniach o sytuacji międzynarodowej, zwłaszcza tych dotyczących Związku Radzieckiego. Przyglądano się zagadnieniom opiekuńczo-wychowawczym, a także informacjom zamieszczanym w „Promyku Bożym”. Ingerowano w artykuły dotyczące Kościoła i religii, jego struktur, instytucji, stosunku władz kościelnych do okresu II wojny światowej, a także tych na temat prześladowań chrześcijańskich, które – według cenzorów – miały być metaforą obecnej sytuacji w kraju, i ogólnie do różnorodnej tematyki historycznej³¹.

Usuwano teksty niewygodne dla władzy komunistycznej, jak doniesienie o skazaniu na śmierć pisarza i działacza politycznego Adama Doboszyńskiego za zbrodnie przeciwko interesom państwa i stosunkom międzynarodowym. W uzasadnieniu zaznaczono, że: „skonfiskowany artykuł w swym zniekształceniu stawia Doboszyńskiego w roli ofiary pomyłek sądowych”³².

Sytuacja bieżąca kraju to również doniesienia na temat „przykrych” spraw kryminalnych, m.in. kradzieży buraków cukrowych z przyczepy przez dziesięcioletniego chłopca, który w wyniku upadku zmarł na miejscu. W tym przypadku zastępowano się brakiem oficjalnej informacji³³.

Całkowicie wykreślano materiały o zaostrzeniu stosunków między Związkiem Radzieckim a Jugosławią, uzasadniając, że redakcja chce zamieścić wypaczony obraz stosunków politycznych między dwoma państwami³⁴.

W kwestiach opiekuńczo-wychowawczych w rubryce *Dla kobiet i u kobiet* wypowiadano się chociażby o konieczności szczepienia dzieci przeciwko

³¹ M. Trąba, *Cenzorskie oceny tygodników katolickich „Gość Niedzielny” i „Niedziela” w pierwszych latach naporu ideologicznego (1948–1949)*, [w:] *Niewygodne dla władzy*, s. 379–389.

³² AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 436, k. 72, sygn. 78 c, dot. [A. Turczynowicz], *Adam Doboszyński*, ŁB 1949, nr 29 (usunięto cały tekst).

³³ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 43, k. 11, sygn. 78 c, dot. [A. Turczynowicz], *W Smoguteckiej wsi*, ŁB 1949, nr 5 (usunięto cały tekst).

³⁴ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 510, k. 98, sygn. 78 c, dot. [A. Turczynowicz], *Rząd Radziecki*, ŁB 1949, nr 32 (usunięto całą notkę).

gruźlicy. Wszelkie uwagi sugerujące nastroje niepokoju bądź paniki były natychmiast usuwane z tekstów³⁵.

Dokonywano skreśleń w artykułach zawierających apoteozę życia religijnego i informacje na temat szerzącego się katolicyzmu. Autorem jednego z nich był wychowanek seminarium wrocławskiego, który opisał Piekary Śląskie oraz doniosłość i znaczenie kultu Matki Boskiej Piekarskiej. Informował, że jej kult rozszerzał się nie tylko wśród katolików rzymskich, lecz również wschodnich. Tę ostatnią wzmiankę usunięto, uzasadniając, że sugeruje rosnącą wiarę katolicką wśród innych narodów. Pomimo że uznano ingerencję za konieczną, to objaśnienie referenta za błędne. Podobnie postąpiono z tekstem, z którego usunięto 2/3 treści ze statystykami ukazującymi pomyślny rozwój wiary katolickiej w Indiach, twierdząc, że informacje mają wydźwięk propagandowy³⁶.

„Sugerowanie fanatycznych pojęć o uzależnieniu wydarzeń dziejowych od Boga” było uzasadnieniem do skreśleń w artykule Józefa Mariańskiego *Pierwsze soboty*³⁷, który wpisywał się w nurt publikacji dotyczących objawień, w tym przypadku objawień fatimskich w Portugalii.

Szczególnej kontroli podlegały artykuły, które chociażby sugerowały „złą wolę” władz wobec Kościoła i mogły w sposób znaczący zachwiać negocjacje zmierzające do porozumienia na linii państwo – Kościół. Takie teksty były szybko wychwytywane przez sprawnego pracownika Urzędu Kontroli Prasy. Tak było w przypadku publikacji, gdzie zmieniono jej tytuł z *Walka o kościół* na *Budowa Kościoła w Kawnicach*, a następnie usunięto wszystkie uwagi o problemach z finansowaniem budowy czy zmianami w jej projekcie. Chociaż uzasadnienie: „złośliwe aluzje do wypowiedzi ministra Wolskiego na temat uregulowania stosunków między państwem a kościołem[!]” zostało uznane przez urząd wojewódzki za błędne, naczelnik potwierdził słuszność i konieczność ingerencji.

³⁵ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 309, k. 39, sygn. 78 c, dot. Edro., *Matki! Pamiętajcie o szczepieniu dzieci!*, ŁB 1949, nr 24, s. 6.

³⁶ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 431, k. 71, sygn. 78 c, dot. [Kuria Biskupia], *Kwitnące placówki misyjne*, ŁB 1949, nr 29, s. 7.

³⁷ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 234, k. 30, sygn. 78 c, dot. ŁB 1949, nr 19, s. 2.

„Ład Boży”, chcąc zachęcić wiernych do uczestnictwa w obchodach dnia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zamieścił uzasadnienie wspierania finansowego jego działalności. Jednakże cenzura nie pozwoliła na zamieszczenie informacji o zakazie zbiórki na ulicach i po domach oraz o tym, że datki będą pobierane jedynie na terenie cmentarzy kościelnych, a także przy wejściu do kościoła. Cenzor upatrywał w artykule o istotnej pomocy pieniężnej wiernych dla katolickiej uczelni „złośliwą aluzję do naszej rzeczywistości”³⁸.

Dokładnemu sprawdzaniu podlegały doniesienia na temat wszelkich organizacji skupiających parafian, a przede wszystkim młodzież katolicką. Z krótkiej notki na temat wydarzeń w Nieszawie usunięto informację dotyczącą założenia Ogniska Apostolstwa Modlitwy (czerwiec 1949), uzasadniając, że „wymieniona organizacja nie została zgłoszona władzom administracyjnym”³⁹. Jednakże dopiero 5 sierpnia 1949 r. wprowadzono postanowienia zawarte w *Dekrecie o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*, w którym wymagano rejestracji wszelkich związków religijnych w ciągu dziewięćdziesięciu dni od ogłoszenia dekretu⁴⁰.

Niewygodnej tematyki historycznej doszukano się również w obchodach rocznicy oddania się narodu polskiego w opiekę Niepokalanemu Sercu Maryi dnia 15 sierpnia 1946 roku. Urzędnik włocławski w swoim uzasadnieniu podał: „manifestacyjne propagowanie uczuć religijnych i bałwochwalczej miłości do kleru katolickiego”, z kolei cenzor bydgoski bądź naczelnik upatrywał zgoła co innego: „Oddanie się Narodu w Opiekę Niepokalanemu Sercu Marii w dniu 15 sierpnia jest zamaskowaną formą uczczenia rocznicy ‘Cudu nad Wisłą’ ”⁴¹. Z wcześniejszych wydarzeń historycznych omawiano jeszcze Konstytucję 3 Maja i zamieszczono jej fragment dotyczący swobód obywatelskich, który został usunięty przez włocławskiego cenzora. W opinii

³⁸ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 240, k. 31, sygn. 78 c, dot. [A. Turczynowicz], *Dzień K.U.L.*, ŁB 1949, nr 20, s. 3.

³⁹ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 306, k. 52, sygn. 78 c, dot. [Kuria Biskupia], *Nieszawa*, ŁB 1949, nr 25 (usunięto całą notkę).

⁴⁰ *Dekret z dnia 5 sierpnia 1949 r. o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach*, *Dziennik Ustaw* 1949, nr 45, poz. 335.

⁴¹ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 653, k. 141, sygn. 78 c, dot. J. Jakubowski, *U Matki Bożej Ziem Zachodnich w Rokitynie*, ŁB 1949, nr 38, s. 2.

pracownika urzędu wojewódzkiego tekst w ogóle nie powinien ukazać się drukiem⁴².

SZCZEGÓLNIENIE NIEWYGODNE SFORMUŁOWANIA I WYRAZY

W artykule Rocha Stańczaka *Śpiewajmy kolędy*⁴³ usunięto określenie papieża Leona XIII „papieżem robotników”, co przez cenzora zostało uzasadnione jako „tytuł uzurpowany, mający na uwadze pozyskanie mas robotniczych dla machinacji kleru katolickiego”⁴⁴.

Niemile były widziane również słowa bądź sformułowania świadczące o masowości uczestniczenia wiernych w obchodach, mszach, spotkaniach z przedstawicielami władz kościelnych. Dzień Bożego Ciała w towarzystwie Prymasa Polski, który skupił „liczne rzesze wiernych” na Krakowskim Przedmieściu, wymagał odpowiedniej ingerencji: „z uwagi na wyolbrzymioną propagandę”⁴⁵.

Liczne skreślenia i usunięcia całych artykułów ze skromnego objętościowo czasopisma „Ład Boży” były poddawane dodatkowej kontroli w Wojewódzkim Urzędzie Kontroli Prasy w Bydgoszczy, gdzie urzędnicy o publikowanych treściach pisali: „Reasumując należy zaznaczyć, że Ład Boży [12] powraca na linię dawnej agresywności i podaje artykuły o wyraźnie wrogich tendencjach politycznych”⁴⁶. Podobną opinię wydano o numerze 10 czasopisma: „Ład Boży nr 10 nie odbiega od poprzedniego w ogólnej linii wytyczonej, lecz odznacza się bardziej wyraźną agresywnością pod płaszczykiem pouczeń i nakazów chrześcijańskich”⁴⁷.

⁴² AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 220, k. 26, sygn. 78 c, dot. W. Trepczyński, *Blaski konstytucji 3 Maja*, ŁB 1949, nr 18, s. 7.

⁴³ ŁB 1949, nr 2, s. 2.

⁴⁴ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 4, k. 5, sygn. 78 c.

⁴⁵ AAN, GUKPPIW, Sprawozdanie z kontroli prewencyjnej nr 345, k. 53, sygn. 78 c, dot. [A. Turczynowicz], *Prymas Polski w Boże Ciało*, ŁB 1949, nr 27, s. 7.

⁴⁶ AAN, GUKPPIW, Oceny czasopism i dzienników w 1949 r., sygn. 122/9/19 b, Ocena „Ładu Bożego” nr 12, Kierkowska Helena, Bydgoszcz 12 III 1949.

⁴⁷ Tamże, sygn. 122/9/19 b, Ocena „Ładu Bożego” nr 10, Kierkowska Helena, Bydgoszcz 2 III 1949.

Z drugiej strony pojawiały się głosy na temat zbyt licznych i niesprawiedliwych ingerencji. Dopiero przy ocenie 41 numeru urzędnicy Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowiska doszli do wniosku, że: „Wobec ponawiających się często nieuzasadnionych i zbędnych ingerencji WUKP postanowił od następnego numeru dokonywać cenzury „Ładu” w Bydgoszczy w składzie kolektywnym”⁴⁸.

AUTORZY, KTÓRYCH TEKSTY NAJCZĘŚCIEJ PODLEGAŁY CENZURZE PREWENCYJNEJ

Przede wszystkim ingerowano w teksty księży redaktorów: ks. dr. Władysława Mirskiego (1896–1950) oraz ks. Stanisława Piotrowskiego (1912–1998). Pierwszy z wymienionych w 1949 roku był profesorem w Seminarium Duchownym we Włocławku i posiadał stopień doktora filozofii⁴⁹. Swoją działalność naukową rozwijał na polu teorii literatury i homiletyki. Publikował na łamach „Ateneum Kapłańskiego” i w „Ładzie Bożym”, gdzie pozostawił po sobie przeszło dwieście tekstów, zazwyczaj homilii będących komentarzami do bieżących ewangelii niedzielnych i świątecznych⁵⁰.

Ks. Stanisław Piotrowski w 1949 roku był prefektem w Referacie Katechetycznym, pracował w Biskupim Sądzie Duchownym jako obrońca węzła małżeńskiego, prowadził Sodalicje Mariańskie, był moderatorem diecezjalnym, spowiednikiem w seminarium włocławskim, wizytatorem diecezjalnym ds. nauki religii oraz nauczycielem religii we Włocławku⁵¹. Pisywał do „Ładu Bożego”, podpisując się wieloma kryptonimami: Sap., S.P., s.p., ks. Franciszek Foks, ks. F. Foks, ks. F.F., Stach Rózga, a także występował jako „Myszka Szarusia” w latach 1950–1953⁵². W swoich wspomnieniach zamieszczonych

⁴⁸ Tamże, sygn. 122/9/19 b, Ocena „Ładu Bożego” nr 41, Głęb Karolina, Bydgoszcz 28 XI 1949.

⁴⁹ *Rocznik Diecezji Włocławskiej 1949*, Włocławek 1949, s. 38, 43 i 51.

⁵⁰ A. Poniński, *Mirski Władysław*, [w:] *Włocławski słownik biograficzny*, t. 4, red. S. Kunikowski, Włocławek 2006, s. 102–103.

⁵¹ *Rocznik Diecezji Włocławskiej 1949*, Włocławek 1949, s. 44–45, 47, 52 i 265–266.

⁵² K. Rulka, J. Ludwiczak, *Publikacje ks. Stanisława Piotrowskiego*, [w:] *Służył w prostocie i miłości. Księga pamiątkowa ku czci ks. Stanisława Piotrowskiego (1912–1998)*, red.

w książce *Czerwone szlabany* zawarł sprawozdanie z relacji z cenzorem wrocławskiego oddziału Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk Janem Szałkiem⁵³.

Swoje teksty umieszczali również księża z diecezji wrocławskiej, ks. Serafin Opałko (1911–1986), od 1948 r. ze swojej parafii został przeniesiony do Złoczewa, gdzie był rektorem kościoła przyklasztornego. Od 1948–1960 pełnił obowiązki proboszcza w Ciechocinku⁵⁴. Byłego pułkownika Armii Krajowej wielokrotnie atakowały władze uzdrowiska, co stało się powodem wyjazdu z Ciechocinka. Otrzymał nawet kolegium za zbyt mocne nagłośnie-
nie mszy. Poza nim publikował również ks. Aleksander Dobrucki (ur. 1914), który w 1949 roku administrował parafią pod wezwaniem św. Stanisława Kostki w Brudzewie Kaliskim⁵⁵. Najczęściej piętnowanym duchownym spoza diecezji był, późniejszy doktor prawa kanonicznego, ks. Władysław Nachtman (1909–1971). Duszpasterz z Wrocławia swoje teksty zawsze podpisywał Wł.N.⁵⁶

Redaktorem „Ładu Bożego” na początku jego działalności został dzien-
nikarz i literat Adrian Turczynowicz (1902–1979), poza pracą w tygodniku katolickim pisał do „Gazety Kujawskiej”, z której zwolniono go w 1947 roku. Szczególnie piętnowano jego artykuły, gdyż słynął ze swojej postawy opo-
zycyjnej i był pod stałą obserwacją Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Państwowego⁵⁷. Duża liczba ingerencji w teksty jego autorstwa wynikała

S. Olejnik, J. Plota, Kalisz 2003, s. 108; K. Rulka, *Piotrowski Stanisław*, [w:] *Wrocławski słownik biograficzny*, t. 2, red. S. Kunikowski, Wrocław 2005, s. 140.

⁵³ S. Piotrowski, *Zerwane okowy. Czerwone szlabany*, Warszawa 2006, s. 175.

⁵⁴ W. Frątczak, *Kościół rzymskokatolicki w Ciechocinku*, [w:] *Ciechocinek. Dzieje uzdrowiska*, red. S. Kubiak, Wrocław 2001, s. 406; tenże, ks. Serafin Opałko, „Kronika Diecezji Wrocławskiej” 1987, s. 133–136.

⁵⁵ *Rocznik Diecezji Wrocławskiej 1949*, s. 114.

⁵⁶ E. Wilemska, *Nachtman Władysław*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 13, Lublin 2009, szp. 618.

⁵⁷ B. Ziółkowski, *Turczynowicz Adrian*, [w:] *Wrocławski słownik biograficzny*, t. 1, red. S. Kunikowski, Wrocław 2004, s. 174–177; L. Belzyt, *Prasa codzienna i periodyczna we Wrocławku w latach 1945–1950*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 6, 1988, s. 287–290 i 292; R. Kozłowski, *Czerwony Wrocław. Mity a rzeczywistość*, Wrocław 2000, s. 53–54; S. Kunikowski, *Życie kulturalne i naukowe na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w latach*

także z faktu, że w razie konieczności ujawnienia nazwiska autora podawał swoje.

Ingerowano również w teksty Edwarda Kłonieckiego (1890–1956, Zakopane), nauczyciela i literata publikującego swoją poezję w latach 1922–1939 w czasopismach zakopiańskich – „Głos Zakopiański”, „Tygodnik Zakopiański” i inne. Współpracował również z ogólnopolskimi pismami młodzieżowymi, jak: „Iskry” czy „Płomyk”. Pisywał także artykuły o tematyce podhalańskiej i zakopiańskiej, w tym całkowicie usunięty wierszyk o tematyce jesiennej w „Ładzie Bożym”.

Poza wspomnianymi autorami poddano skrupulatnej kontroli jeszcze prace: bp. lubelskiego Zdzisława Golińskiego, ks. Jana Jestadta (Toruń), Zofii Kulczyckiej, Ewy Drzewuskiej (Toruń), Zofii Lewandowskiej, Beaty Lewińskiej (Warta), Teresy Maćkowiak, Józefa Mariańskiego, Alfonsa Albina Olkiewicza, Marii Pobóg, biskupa włocławskiego Karola Radońskiego, Ignacego Rutkiewicza, St. Rogozińskiego (Opatówek), Stefanii Wesołowskiej, prymasa Stefana Wyszyńskiego i innych – razem 40 autorów.

PODSUMOWANIE

Zakres ingerencji w teksty pisma katolickiego „Ład Boży” był bardzo szeroki. W publikowanych artykułach, doniesieniach, notatkach doszukiwano się treści określonych w *Dekrecie z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*⁵⁸. Zauważalny jest również znaczny stopień kontroli fragmentów, które odbiegają od głównych obszarów tematycznych poddawanych cenzurze prewencyjnej. Szczególnie ingerencja w teksty teologiczne, historie biblijne, które zmieniano, upatrując w nich „złośliwej aluzji do obecnej rzeczywistości”. Trudno szukać pewnej grupy tematów niewygodnych dla władzy komunistycznej. Niewygodne mogło okazać się wszystko: stosunki międzynarodowe, bieżące wydarzenia krajowe,

1945–1998, Włocławek 2001, s. 42 i 208–210; B. Ziółkowski, *Adrian Szeliga Turczynowicz*, „Życie Włocławka” 2003, s. 21.

⁵⁸ *Dekret z dnia 5 lipca 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*, „Dziennik Ustaw” 1946, nr 34, poz. 210.

niesprzyjające warunki atmosferyczne, wypowiedzi „Myszki Szarusi” zawarte w dodatku dla dzieci...

Wszelkie ingerencje ze strony Urzędu Kontroli Prasy prowadziły do dezorganizacji pracy redakcyjnej oraz znacznych opóźnień w ukazywaniu się poszczególnych numerów czasopism katolickich. Władze kościelne starały się przyjść z pomocą wydawcom poprzez przygotowanie odpowiedniej instrukcji dla redaktorów prasy katolickiej⁵⁹. Omawiano również wszelkie ingerencje cenzorskie podczas kwartalnych konferencji tychże redaktorów⁶⁰. Wszelkie takie próby okazały się jednak bezużyteczne, gdy w 1953 r. władze komunistyczne doprowadziły do likwidacji czasopism katolickich w Polsce⁶¹. I można uważać, że wszelkie uprzednie działania cenzury miały na celu doprowadzenie do „samoistnego” upadku tych czasopism. Skoro się to jednak w ten sposób nie udało, zlikwidowano je decyzją administracyjną.

PREVENTIVE CENSORSHIP ILLUSTRATED BY THE EXAMPLE OF THE CATHOLIC WEEKLY PUBLICATION “ŁAD BOŻY”

The discussed weekly publication, intended for Catholic families, raised issues of social, cultural and political nature. The first issue appeared in September 1945 and it was published by the Diocesan Curia in Włocławek. The intensifying interference in the magazine and publishing difficulties resulted in suspension of the publication in 1953. The article first off all discusses the activities of the Voivodship Office of Control of Press, Publications and Shows (*Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk*) in Bydgoszcz, which controlled individual issues of “Ład Boży” through its branch in Włocławek. Due to limited resources, the article presents the activities of preventive censorship only in 1949, a year in which 44 issues of “Ład Boży” were published. It was a breakthrough year because control of similar publications

⁵⁹ K. Rulka, *Jak zniszczyć „zamaskowaną agresję kleru”?*, s. 378; S. Wszyński, *Pro memoria. Zapiski z lat 1948–1949 i 1952–1953*, Warszawa 2007, s. 427.

⁶⁰ *Trzy lata za biurkiem*, s. 5.

⁶¹ T. Chinciński, *Cena za uratowanie Tygodnika*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2004, nr 2 (37), s. 55–56.

tightened and many priests working in the editorial offices of Catholic magazines were arrested.

Author analysed the contents of the censored texts, those authors who were particularly likely to have their texts withdrawn or modified, and unfortunate cases of interference in the texts of prayers or short news from the world, the country and the diocese.

It should be stressed that so far the activities of the state authorities have been analysed based on materials available in the Diocesan Curia in Włocławek and the Diocesan Archives (*Archiwum Diecezjalne*). In his article *How to destroy the 'veiled aggression of the clergy'? Actions of the communist authorities towards eradication of "Ład Boży"* (*Jak zniszczyć „zamaskowaną agresję kleru”? Działania władz komunistycznych zmierzające do likwidacji „Ładu Bożego"*), K. Rulka presented his source material and mentioned that it is not exhaustive due to lack of documentation related to interference in the content of printed texts, something that this article sets out to rectify.